

Geliş Tarihi : 17.10.2017
Kabul Tarihi: 08.08.2018

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVIII/36 (2018-Bahar/Spring), ss.163-192

10 KASIM 1938: BÜYÜK KAYBIN URFA İLINE YANSIMASI

Yüksel YILDIRIM*

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu kayıp Türkiye'yi çok derinden etkilediği gibi dünyayı da etkileyen bir hadise olmuştur. Bu çalışmada Atatürk'ün ölümünün Urfa ilinde nasıl bir etki yarattığını ortaya koymak için arşiv belgelerinden ve yerel basından yararlanılmıştır. Ayrıca dönemin canlı tanıklarının anlattıkları ile çalışma desteklenmiştir. Büyük acının Urfa halkı üzerinde yarattığı etki ve yapılan cenaze töreni belgeler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Urfa, Cenaze Töreni, Basın.

NOVEMBER 10, 1938: THE GREAT LOSS REFLECTION IN URFA COUNTY

Absract

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, died on the 10th of November, 1938. This loss had deeply affected not only Turkey, but also the entire world. This study reveals the effect of Atatürk's death on the province of Urfa by using archive documents and the local press. Besides, the study is supported by stories told by the witnesses of that era. The effect of the great sorrow on the people of Urfa and the funeral service are tried to be presented in the light of documents.

Keywords: Atatürk, Urfa, Funeral Ceremony, Press.

* Araştırmacı Tarihçi, (yüksel.yldrm63@gmail.com).

Giriş

1881 yılında Selanik'te doğan Atatürk, ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra vatanı ve milleti için hizmetlerde bulunmuş, özellikle askeri alandaki başarılarıyla ön plana çıkmıştır. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda yenilince, İtilaf Devletleri tarafından ülke toprakları yer yer işgal edilmiştir. Atatürk, askeri ve milis güçler ile birlikte işgal güçlerine karşı mücadele verip zafere ulaşmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli rol oynamıştır¹. Askeri alanda olduğu kadar, siyasi, sosyal ve kültürel alanda da çok önemli çalışmalarda bulunan Atatürk, yaşadığı çetin ve yoğun olaylar karşısında yorgun düşmüş, 1937 yılı itibarıyla çalışmalarını aksatacak ciddi bir hastalığa yakalanmıştır².

Yaşanan hastalığın ilk belirtileri 27 Şubat 1937 tarihinde Çankaya Köşkü'nde düzenlenen yemekte Atatürk'ün burnunun kanaması üzerine ortaya çıkmaya başlamıştır. Yemekte hazır bulunan Dr. Asım Arar, gözlemleri sonucu Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya Atatürk'ün sağlığı ile ilgili görüşlerini belirtip muayene olmasını tavsiye etmiştir. Şükrü Kaya, durumu Celal Bayar'a iletmiştir. Atatürk ile konuşan Bayar, Fransa ve Almanya'dan hekim getirmeyi teklif etmiş ancak Atatürk, Tıp Kongresine katılan Türk hekimleri tarafından muayene olmayı kabul etmiştir. Atatürk, 28 Şubat 1938 tarihinde Çankaya Köşkü'nde Dr. Neşet Ömer İrdelp, Dr. Akil Muhtar Özden, Dr. Hüsametdin Kural, Dr. Asım Arar ve Dr. Ziya Naki Yalıtım'dan oluşan hekim grubu tarafından muayene edilmiş, karaciğerde sertlik, dalakta büyüme, gözde sarılık, ödem, asist ve burunda yara tespit edilmiştir³. Türk hekimlerinin yapmış olduğu konsültasyon sonrası Almanya'dan Prof. Dr. E. Frank 12 Mart 1938'de, Fransa'dan Prof. Dr. Fiessinger 28 Mart 1938'de Ankara'ya davet edilip yapmış oldukları muayenelerin sonuçlarını raporlamışlardır. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ve Anadolu Ajansı vasıtasıyla Atatürk'ün ciddi bir rahatsızlığı olmadığı kamuoyuna duyurulmuş, hastalığa iyi geleceği düşüncesiyle bir buçuk ay istirahat tavsiye edilip üç ay içinde tekrar muayene için gelineceği belirtilmiştir⁴.

İstirahat için 1 Haziran 1938'de Savarona yatında kalmaya başlayan Atatürk, Prof. Dr. Fiessinger tarafından 8 Haziran'da tekrar muayene edilir. Ancak geçirdiği kriz, havanın çok sıcak olması ve durumunun her geçen gün kötüleşmesi neticesinde 25 Temmuz 1938'de Dolmabahçe Sarayı'na geçilmiştir.

1 İhsan Pekel, *Atatürk'ü Anlamak ve Anmak*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1998, s. 5-6.

2 Uğur Üçüncü, "Atatürk'ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye'de Yapılan Matem Törenleri," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIII/I, 2013, s. 80.

3 Eren Akççek, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, Güven Kitapevi, İzmir, 2005, s. 185-186.

4 Bilal Şimşir, *Atatürk'ün Hastalığı*, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.16-17; Mithat Aydın, "Atatürk'ün Son Hastalığı", *Belgi*, S.12,2016, s. 181; Akççek, *a.g.e.*, s. 189-190; *Cumhuriyet*, 31 Mart 1938; *Ulus*, 31 Mart 1938.

6 Eylül 1938'de üçüncü defa Prof. Dr. Fiessinger tarafından muayene edilmiş, 7 Eylül'de ise Op. Dr. Mim Kemal Öke tarafından ilk karın ponksiyonu yapılarak karnındaki asist boşaltılmıştır⁵. Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'ndaki tedavisi için alanında uzman doktorlar; Dr. Nihat Reşat Belger, Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Fiessinger, Dr. Mim Kemal Öke düzenli muayeneler yapıp müşterek raporlar sunmuşlardır⁶. Fakat doktorlar Atatürk'ün hastalığının kötü gidişatına çare bulamamış, durumu her geçen gün büyük bir hızla kötüleşmiştir⁷. 17 Ekim 1938 tarihinden itibaren Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtipliği vasıtasıyla doktor raporlarını ihtiva eden bültenler basında yayınlanmaya başlanmıştır⁸. Artık Atatürk'ün hastalığı halk arasında da duyulmaya başlandığı gibi Türk halkı hastalığı yakından takip etmeye başlamış, yurdun her yerinde O'nun sağlığıyla ilgilenmiştir⁹. Atatürk'ün durumu ölümünden birkaç ay öncesinden itibaren basına yansımaya başlamıştır. Doktor raporları detaylı bir şekilde saatlik olarak kamuoyu ile paylaşılmaya başlanmıştır. Ulusal basında günlük olarak yayınlanan Atatürk'ün sağlık raporları, nabız, şuur ve ateş gibi değerlerini kapsamıştır. Bu haberler ile halk bilgilendirilmiş ve artık Atatürk'ün sağlık durumu kamuoyu tarafından takip edilmiştir¹⁰.

Hastalığın verdiği etkiyle Atatürk'ün durumu, her geçen gün kötüleşmiştir. Doktorların tüm müdahalelerine rağmen hastalığın hızlı gidişatının önüne geçilememiştir. O, 22 Ekim 1938'de geçirdiği şiddetli ve üç gün süren komayı atlattı, fakat yatakta kalmaya mecbur olmuştur. 7 Kasım Pazartesi günü ponksiyon yapılarak karnındaki su alınmış, 8 Kasım Salı günü girmiş olduğu koma sonucu 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 09.05'te ruhunu teslim etmiştir¹¹. Atatürk'ün ölümü, bir hükümet tebliği olarak, "Başvekil emri ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya" imzasıyla İçişleri Bakanlığı tarafından, 10 Kasım 1938 günü radyo ve basın ile tüm kamuoyuna duyurulurken, elçilikler aracılığıyla da tüm dünyaya duyurulmuştur¹². Yayınlanan tebliğde, Atatürk'ün

5 Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Mim Kemal Öke, "Atatürk'ün Son Günleri", *Ulus*, 10 Kasım 1943, s.4; Akçiçek, a.g.e., s. 193.

6 Tahir Kodal, "Atatürk'ün Ölümü ve Denizli Kamuoyu," *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.5, 1999, s. 18; Falih Rifki Atay, *Çankaya*, Bateş Yay., İstanbul 1998, s. 477-488; Üçüncü, a.g.m., s. 80.

7 Kodal, a.g.m., s. 19.

8 *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1938; *Ulus*, 18 Ekim 1938; Akçiçek, a.g.e., s. 255.

9 Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999, s. 575-579; Üçüncü, a.g.m., s. 80.

10 M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı, "Yalan Haberlerden Gerçek Haberlere: Basında Atatürk'ün Ölümü", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 5, C. 6, 2012, s.109-110.

11 Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s. 22-23; Kocatürk, a.g.e., s. 575-579; Falih Rifki Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, İstanbul 1998, s. 53; Hamza Eroğlu, *Atatürk'ün Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 143; Nebahat Oran Arslan, "Bir Liderin Ölümü: Kars Gazetelerinde 10 Kasımlar (1938-1960)," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, 2008, s. 48; Kodal, a.g.m., s. 19; Hakan Uzun, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni," *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S. 43, 2009, s. 532; Üçüncü, a.g.m., s. 81; Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara, 2004, s. 659-667.

12 Tunç Boran, "Atatürk'ün Cenaze Töreni: Yas ve Matem," *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*,

ölümünden duyulan derin üzüntü açıklanarak, Onun yokluğunda tesellinin bıraktığı eserlerinde aranması ve ölmeyecek olanın Türkiye Cumhuriyeti olduğu belirtilmiştir. Cumhuriyetin sürekliliği ile ilgili herhangi bir endişenin duyulmaması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu acı haberin Türk milletini derinden etkilediği ve milli birlik ve beraberlik içinde durumun üstesinden gelineceği belirtilmiştir¹³. Ankara'da, 21 Kasım 1938'de bir cenaze töreni yapılmasına karar verilmiştir¹⁴. (EK 3-5)

Ankara'da Atatürk'ün cenaze töreninin yapılacağı 21 Kasım günü, Türk halkı için matem günü olup, ülkenin her yerinde matem törenleri yapılmıştır. Ankara istisna olmak üzere yurt çapında yapılan matem törenleri hükümetin yayınladığı tebligata göre gerçekleştirilmiştir¹⁵. Ankara'daki tören için çok ayrıntılı bir program hazırlanmıştır. Programda, İstanbul'da yapılacak törenden, naaşın Ankara'ya nakli, törende giyilecek kıyafetlerden, kimin nerede ve nasıl duracağına, Atatürk'ün naaşının geçeceği güzergâhlar ve güzergâhlarda neler yapılacağına kadar her türlü ayrıntı düşünülmüştür. Merasimin yapılacağı 21 Kasım 1938 Pazartesi günü için hükümet tarafından bir kararname çıkarılmış, CHP tarafından da bir genelge yayınlanarak tüm parti teşkilatlarına ve halkevlerine gönderilmiştir. On beş maddeden oluşan, CHP'nin genelgesi oldukça ayrıntılı olup heykel ve büstlerin ne şekilde süsleneceğinden, söylenecek nutuk, mars ve çiçeklere kadar yapılması gerekenler sırasıyla belirlenmeye çalışılmış, ayrıca belirtilen hususlara uyulması gerektiği de vurgulanmıştır¹⁶.

Hükümet tarafından yayınlanan tebligat daha kısa olup, törenin genel bir çerçevesi çizilmiştir. Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Dr. Refik Saydam tarafından 15 Kasım'da vali ve CHP başkanlıklarına törenlerde uygulanacak program gönderilmiştir¹⁷. (EK 13) Buna göre bütün vilayetlerde 21 Kasım 1938 Pazartesi günü aynı şekilde hareket edilmiştir. Böylece Ankara'da Atatürk'ün cenaze töreni yapıldığı sırada, yurdun her yerinde matem törenleri gerçekleştirilmiştir. İstanbul ve diğer iller hükümetin göndermiş olduğu programa göre hareket etmiştir. Gönderilen program gereğince İstanbul'da Bakırköy, Üsküdar, Eminönü Halkevlerinde saat 11.45'te Atatürk için matem töreni gerçekleştirilmiştir¹⁸. Aynı program çerçevesinde ülkenin tüm illerinde olduğu gibi Urfa ilinde de 21 Kasım 1938 Pazartesi günü cenaze töreni düzenlenmiştir.

S. 47, 2011, s.492; *Yenilik*, 11 Kasım 1938, s. 1; Melih Tinal, "Atatürk'ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir'deki Yankıları", *ÇTTAD*, S. 16-17, 2008, s. 25-26; Uzun, *a.g.m.*, s. 532; *BCA*, 490.01 /4.19.15; *BCA*, 490.01 /1430.727.1; Alev Özbil, "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Cenaze Merasimleri," *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.22, C.11, 2012, s. 27; Üçüncü, *a.g.m.*, s. 81; Kodal, *a.g.m.*, s.19.

13 Uzun, *a.g.m.*, s. 532.

14 *Yenilik*, 11 Kasım 1938, s. 1; Figen Atabey, "Atatürk'e Denizden Yapılan Cenaze Töreni," *pdf.atam.gov.tr*, 2012, s. 19; Uzun, *a.g.m.*, s. 532; Kodal, *a.g.m.*, s. 19; Üçüncü, *a.g.m.*, s. 81.

15 Üçüncü, *a.g.m.*, s. 82.

16 Uzun, *a.g.m.*, s. 534-535.

17 *BCA*, 30.18.12 / 85.98.11.

18 Üçüncü, *a.g.m.*, s.84.

Urfa valiliğine gönderilen programa uygun hareket edilmiştir. Urfa'nın diğer illerden farklı olan tarafı Urfa'da CHP İl Teşkilatı¹⁹ kurulmamış olmasıdır. Başka bir deyişle çok geç bir tarihte, 14 Eylül 1944 tarihinde kurulmuş²⁰ olmasından dolayı 21 Kasım 1938 tarihinde yapılacak tören için hükümetin tebligatında belirtilen, İl Parti Teşkilatı üyelerinden oluşan bir komisyonun oluşturulduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Urfa ilinde yapılan tören organizasyonu Urfa Valiliği ve Urfa Halkevinin işbirliği ile düzenlenmiş olup, tören programında diğer illerde yapılanlardan farklı bir duruma ulaşılamamıştır.

Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde hayatını kaybetmesi, sevenlerini çok derinden sarsmıştır. Yaşanan üzücü hadise dolayısıyla ülke içi ve dışından binlerce taziye telgrafı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne gönderilmiştir²¹. Urfa ilinde de Atatürk'ün ölüm haberi, büyük bir acı içinde karşılanmış, halk bu duruma çok üzüлüp birlik içinde yaşanan elemin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Urfa ili adına Vali Kazım Demirer tarafından Atatürk'ün ölümü nedeniyle hükümete taziye telgrafı çekilmiştir. Çekilen telgrafa cevaben 18 Kasım günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından teşekkür dilekleri belirtilmiştir. Dâhiliye Vekilli Refik Saydam ise gönderilen telgrafa cevaben

19 7 Milletvekiline sahip olan Urfa'da CHP İl Teşkilatı, CHP Müfettişi Prof. Dr. Sadi İrmak ve İdare Heyetinden M. Hüsrev Göle'nin 14 Eylül 1944 tarihinde Urfa'ya gelmesiyle kurulmuştur. Urfa CHP İl İdare Kurulu Başkanı Osman Ağan tarafından parti teşkilatının kurulması nedeniyle Urfa Halkevi salonunda bir konuşma yapılmıştır. Başkan Ağan konuşmasında şunları belirtmiştir: "CHP teşkilatının kurulması ile Urfa, tarihi günlerinden en mühimini yaşamıştır. II. Dünya savaşının yaşandığı bu günlerde memleketin ilerlemesi için atılan bu adımdan çok müteessir olduğumu ve partinin Urfa'da açılması ile içtimai ve sanayi alanda önemli gelişmelerin yaşanacağını ifade eden Ağan; Tabii ki bu gelişmelerin yaşanması için inanç, icraat ve beraberlik olursa mümkün olacağını ve şehrin ilerlemesi için teşkilat arkadaşları ile en iyi çalışmalarını yapacaklarını belirterek, halkın kendilerine vereceği destek ile başarı sağlanabileceğini" belirtmiştir. ("Urfa'da Parti Kuruldu", *Yenilik*, 16 Eylül 1944, s. 1) Ardından partinin açılması münasebetiyle Urfa Halkevi Başkanı Salahattin Atabay: "...partimizin Urfa'da da teşkilatlandırılması keyfiyeti şükran borcumuzu büsbütün arttırdığını ve bu sahada daha geniş ve olgun bir şekilde ve her türlü fedakârlıkla çalışmayı Urfalılar namına şahsi tanzimlerle arz ederim" sözleriyle Urfa ilinin artık bir parti örgütüne sahip olduğunu müjdelemiştir (BCA, 490.01/1793.1262.1). Tabii ki Urfa'da İl Parti Teşkilatının geç bir zamanda açılması Atatürk devrimlerini halka tanıtmayı üstlenen Urfa Halkevi'nin çalışmalarını da olumsuz etkilemiştir. Bu durum Urfa Halkevi başkanlarının merkez ile iletişimlerinde sıkıntılara yol açmış ve gerekli desteğin sağlanmasında aksaklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Durum böyle iken Urfa Halkevi, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerden uzak kalmamış, yapılan inkılapların Urfa'da yaşanması için önemli çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yüksel Yıldırım, *Urfa Halkevi 1934-1951*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2016.

20 Cumhuriyet Halk Fırkasının yurt çapındaki örgütlenmesi ve boyutu hakkındaki veriler sınırlıdır. Dönemin gazete koleksiyonlarında yapılan araştırmada Doğu örgütlenmesi hakkında yol gösterici bilgilere ulaşılamamıştır. Doğu örgütlenmesine ait en önemli kaynak 1924-1927 tarihleri arasında kapsayan Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteridir. Ancak 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması akabinde ortaya çıkan Şeyh Said Ayaklanması neticesinde parti teşkilatları kapanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Murat Turan, *CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması (1923-1950)*, Libra Yay., İstanbul, 2011.

21 *Tan*, 11 Kasım 1938; *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1938; *Ulus*, 11 Kasım 1938.

aşağıdaki telgrafı çekmiştir: “*Urfa Valiliğine: Kimin kimi teselli edeceğini şaşırıldığı insanlığın ve Türklüğün en büyük kaybı önünde sonsuz acılara tercüman olan ve onun en yakınlarında acısını paylaşan telgrafınıza teşekkür eder. Size ve millete başsağlığı dilerim. Dâhiliye Vekilli ve CHP Genel Sekreteri Refik Saydam.*” şeklinde Urfa Valisi Kazım Demirel’e teşekkür edilmiştir²².

Urfa’da Atatürk için yapılan cenaze töreni ile ilgili bilgilere arşiv belgelerinden, dönemin basını ve canlı tanıklarından verdiği bilgilerden ulaşmak mümkündür. 1938 yılında Urfa’da yayın yapan *Yenilik* gazetesi; Avukat Galip Akbörü sahipliğinde, İdari ve Yazı İşleri Müdürlüğü Celal Özbek tarafından sürdürülmekteydi. Gazete, “*Haftalık Cumhuriyetçi Halk Gazetesi*” logosu ile 1934 - 1950 yılları arasında yayın yapmıştır. *Akgün* gazetesinin kurucu ve idari müdürü Lami Akgün’dü ve gazete “*Cumhuriyetçi Halk Gazetesi*” logosunu kullanarak, 1937-1976 yılları arasında yayınlanmıştır. Dönemin olaylarına tanıklık eden gazeteler, günümüze ulaşan kaynaklar arasında yer aldığı gibi ilin düşünce dünyasına yönelik bilgileri de barındırmaktadır²³. Buna ek olarak sözlü tarih çalışması olarak dönemin canlı tanıklarına ulaşıp bilgi ve anılarından faydalanılmıştır. Tabii ki günümüze ulaşan canlı tanıkların sayısı oldukça sınırlı olup verilen bilgilerin güvenilirliği açısından görüşme yapılan kişilerin eğitim düzeyi ve özellikle bilinçlerinin yerinde olması yapılan çalışma için çok büyük önem arz etmiştir. Bilgisine başvurulmuş dönemin canlı tanıklardan biri 1929 Urfa doğumlu Prof. Dr. Coşkun Özdemir olmuştur²⁴. Urfalı Öğretmen İhsan Özdemir ve İzmirli Öğretmen Laima Özdemir’in çocukları olan Coşkun Özdemir, İstanbul Üniversitesi Nöroloji Anabilim Dalından emekli, İstanbul’da yaşamaktadır. Dönemin bir başka tanığı Feridun Açıkanal, 1930 Urfa doğumlu, Urfa Müftüsü Hasan Açıkanal’ın oğludur. Liseyi Urfa’da üniversiteyi İstanbul’da

22 *Yenilik*, 18 Kasım 1938, s. 1.

23 **Yenilik:** Gazetenin sahibi Avukat Galip Akbörü, İdari ve Yazı İşleri Müdürü ise Celal Özbek’tir. Gazetede Mehmet Ersöz, Lami Akgün, Namık Eralp ve Veysi Ziya Bayer’den oluşan bir yazar kadrosu bulunmaktadır. Şubat 1934 tarihinde yayına başlayan gazete haftada bir çıkarken, sonra haftada iki gün, ilerleyen zamanlarda gün aşırı yayın yapmış ve 1950 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. **Akgün:** 11 Nisan 1937 yılında yayına başlayan gazetenin Kurucu ve İdari Müdürü Lami Akgün’dür. Yayın kadrosunda Avukat E. Aksel, Bedri Alpay, Sami Karayel, Halil Saraçoğlu, Ahmet Mestçi, Ali Dinç ve Necati Aksoy gibi kişiler yer almıştır. Gazete yayına başladığı ilk aylarda haftada bir, aynı yılın sonunda haftada iki gün, ilerleyen zamanlarda gün aşırı yayın yapmıştır. Düzenli bir yayın akışına sahip olan *Akgün* gazetesi, 1976 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Gazetelerde A.A., Cumhuriyet ve Ulus gazetelerin haberlerine geniş yer verilmiştir. Uzun süreli yayın akışına sahip olan bu yerel gazeteler, dönemin çalışmalarına tanıklık eden önemli kaynaklar arasında gösterilebilir.

24 **Prof. Dr. Coşkun Özdemir:** 1929 yılında Urfa’da doğdu. Öğretmen İhsan Özdemir ve öğretmen Lamia Özdemir’in ilk çocuklarıdır. İlköğretimini Urfa’da yapan Özdemir, 1940 yılında Ankara Maarif Koleji’ne girmiş, ardından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni okumuştur. Sonraki yıllarda Londra National Hospital For Nervous Diseases, Boston, Harvard Üniversitesi, Massachusetts General Hospital eğitimleri ve Avrupa Kas Hastalıkları Derneği, İngiltere Kraliyet Tıp Derneği üyeliklerinde bulunmuştur. İstanbul Üniversitesi Nöroloji Anabilim Dalından emekli olan Özdemir, Türkiye Kas Hastalıkları Derneği kurucusudur ve derneğin başkanlığına devam etmektedir. Kaynak: Prof. Dr. Coşkun Özdemir, 1929 Urfa Doğumlu, *Görüşme Tarihi*, 9 Ekim 2015.

okuyan Feridun Açıanal, emekliye ayrılmış inşaat mühendisidir ve İstanbul'da yaşamaktadır. Hatice Alagöl, 1921 Urfa doğumlu, Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın kızıdır. Lise dâhil olmak üzere özel hocalardan eğitim görmüştür ve İstanbul'da yaşamaktadır. Dönemin canlı tanıkları ile yapılan röportajlar, törene ait fotoğraflar, törende yapılan konuşmalar ve okunan şiirlerin yardımıyla Atatürk'ün ölümünün Urfa'daki etkileri ele alınacaktır.

Araştırma konusu kapsamında yapılan incelemede Urfa'da 21 Kasım 1938'de düzenlenen Atatürk'ün cenaze töreni ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte, aynı konu kapsamında yapılmış diğer çalışmalar incelenmiş, ardından geniş bir tarama tekniği ile toplanan kaynaklar ışığında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Urfa halkının Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'e olan sevgisi, Urfa'da düzenlenen cenaze törenine katılım ve yaşanan üzüntü analiz edilmiş, belgeler ve fotoğraflar ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Urfa'da Yapılan Cenaze Töreni

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, çaresi olmayan bir hastalığa yakalanmış, hastalığı teşhis edildikten sonra hastalık basına yansımaya başlamıştır. Ulusal basında olduğu gibi Urfa basını da yaşanan duruma büyük önem vermiş, Atatürk'ün hastalığını yakından takip edip günü gününe halka duyurmuştur.

Urfa basınında Atatürk'ün sağlık durumu uzun süre gazetelerin manşetlerinden düşmemiştir. Atatürk hakkındaki haberlerin Urfa ve çevresinde büyük bir itina ile takip edildiğini o dönemde Urfa'da yayın yapan *Yenilik* ve *Akgün* gazetelerden öğrenmek mümkündür. (EK 1) *Yenilik* gazetesi 18 Ekim 1938 tarihinden itibaren gazetenin ilk sayfasında *Büyük Atamızın Sıhhat Durumları* başlığı altında Atatürk'ün sağlık durumunu halka yansıtmıştır. Gazetenin ilk sayfalarını dolduran haberler şu şekildedir:

“Riyaseti Cumhurbaşumuz Kâtipliğinden: Reisi Cumhur Atatürk'ün sıhhi vaziyetleri hakkında müdavi ve müşavir tabibleri tarafından bugün verilen rapor ikinci maddededir. Reisi Cumhur Atatürk'ün düçar oldukları karaciğer hastalığı normal seyrini takip ederken 16 Ekim 1938 tarihine tesadüf eden Pazar günü birden bire aşağıdaki arazi göstermiştir. Bugün saat 04:30'dan 22:00'ye kadar gittikçe artarak devam eden umumi zaf ile birlikte hazim ve asabi araz bu saatte kadar nabız dakikada 116, teneffüs 22, ve hararet derecesi 36,5 ve 37. Saat 22:00'den bu sabah 10:00'a kadar yukarıda ismi geçen araz kısmen hafiflemiş ve nabız dakikada 104, teneffüs 20 ve hararet derecesi 37 olmuştur. Yapılan muayene müşavere neticesinde tesbit ve tatbik edilen müdavadan sonra umumi ahvalde hafif bir salah görülmekle beraber vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir. Doktor müteakip vaziyetin raporları neşredilecektir.”²⁵

25 *Yenilik*, 18 Ekim 1938, s. 1.

Atatürk'ün sıhhatiyle ilgili kamuoyuna yansıyan sağlık raporları Urfa basınında süreklilik arz etmiştir. Hastalık süreci boyunca *Yenilik* gazetesi ilk sayfasında "*Büyük Atamızın Sıhhat Durumları Hakkında Alınan Son Haberleri Neşrediyoruz*" başlığı ve benzeri başlıklar altında günlük olarak Atatürk'ün sağlığı hakkındaki bilgilere yer vermiştir²⁶.

Atatürk'ün ölüm haberi tüm yurttaki olduğu gibi Urfa'da da büyük bir üzüntüyle karşılanmış, halk gözyaşları içinde kalmıştır. Urfa basınında bu haber, çeşitli başlıklar altında halka ulaştırılmıştır. 11 Kasım günü Atatürk'ün ölüm haberi gazetelerde farklı başlıklar altında halka duyurulmuştur. *Akgün* gazetesinde "*Atasının Ölümü ile Matemlere Bürünen Urfa*" ve "*İnsanlık Büyük Evladını Kaybetti*" başlıkları kullanılırken; *Yenilik* gazetesinde ise "*Onun Arkasında Yalnız Türk Milleti Değil Bütün İnsanlık Ağlıyor*" başlığı kullanıldığı²⁷ gibi "*Türk Milleti Büyük Şefini Kaybetti*" başlığı ile Atatürk'ün ölüm haberi duyurulmuştur. Gazetelerde bu başlıkların yanı sıra "*Büyük Adamın Hayatı ve İnkılapları*" başlığı altında Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı; çocukluğu, eğitim hayatı, askeri başarıları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte yapılan inkılaplar hakkında detaylı açıklamalar yapılmış, yine gazetenin yazar kadrosundan Veysi Ziya Bayer, "*Harikalar dolu hayatını terk etmiş fakat harik eserleri ile medeni, içtimai ve iktisadi hayatı, milletine hediye etmekle ölmemiş olan büyük Şefia ziyame müteessir olup ağlayan millet o büyük şefin yolunda giden ve onun kıymetli varlığını bizlere yaşatacak olan yeni Reisi Cumhuriyetimiz İsmet İnönü ve onun ricali devleti ile müteselli olmaktadır...*" ifadeleri ile Atatürk'ün ölümünden duyduğu üzüntüyü paylaşmıştır²⁸. (EK 2-4)

Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi 21 Kasım 1938 Pazartesi günü Urfa ilinde de hükümetin yayınlamış olduğu program çerçevesinde cenaze töreni düzenlenmiştir. Urfa'da düzenlenen törenin içeriği, Urfa Valisi Kazım Demirel²⁹ tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda detaylı bir şekilde yer almıştır. Demirel'in merkeze göndermiş olduğu yazıda, Urfa'da Atatürk için düzenlenen cenaze töreninin ayrıntıları şu şekilde anlatılmıştır: Atanın hatırasını taziz için 21 Kasım 1938 Pazartesi günü sabahтан itibaren ildeki bütün dükkân, mağaza, mektep, resmi daire ve hususi müesseseler kapatılmıştır. On iki günden itibaren büyük bir üzüntü içerisinde bulunan vatandaş gözyaşları arasında Başbuğuna son ihtiram vazifesini yapmak üzere kadın erkek, büyük küçük tek mil halk sokaklara dökülerek ilk merasim yeri olan Urfa Halkevi'nde³⁰ toplanmaya başlanmıştır. (EK 6) Urfa

26 *Yenilik*, 20 Ekim; 21 Ekim; 22 Ekim; 23 Ekim; 24 Ekim 1938, s. 1.

27 *Yenilik*, 13 Kasım 1938, s. 1; *Akgün*, 11 Kasım 1938, s. 1.

28 *Yenilik*, 11 Kasım 1938, s. 1; *Yenilik*, 13 Kasım 1938, s.1; *Yenilik*, 18 Kasım 1938, s.1.

29 **Kazım Demirel**: Mülkiye Mektebi mezunu olan Demirel, Urfa ilindeki valilik görevine 4 Haziran 1937 tarihinde başlamıştır. Urfa'daki görevi 10 Kasım 1941 tarihine kadar devam etmiştir. Ardından Kırklareli valiliğine atanmıştır. Kaynak: <http://www.sanliurfa.gov.tr/> Erişim Tarihi, 1Ağustos 2017.

30 **Urfa Halkevi**: Türkiye Devleti bağımsızlık mücadelesini kazandıktan sonra Cumhuriyet rejimini benimsemiştir. Bu rejim ile beraber altı ilke üzerinden hareket edilmiş ve bu

Halkevi'nde yapılmış olan törenin ayrıntıları Vali Kazım Demirer tarafından şu cümleler ile ifade edilmiştir: “Saat on bir dolaylarında on binlerce halk, mektepli, esnaf, hayır cemiyetleri ve hususi müesseseler müessesileri Halkevini tamamen doldurmuş bulunuyorlardı. Bu törene Tüm Komutan, Askeri ve Mülki Erkan'da katılmışlardı.”³¹. Bando takımı eşliğinde başlayan tören İstiklal Marşı'nın okunması ile devam etmiş, ardından Urfa Halkevi İdare Heyeti'nden Avukat Şükrü Nasih tarafından Atatürk'ün hayatı ve eserleri anlatılmış, Türkçe öğretmeni Yusuf Akın'ın yapmış olduğu konuşma ile program devam etmiştir³². Yapılan konuşmalardan oldukça müteessir olan insanların üzüntülerinin açık bir şekilde dışa yansıdığı belirtilmiştir. Demirer'e göre Urfa'da o güne kadar yapılan törenlerde neşe ve sevinç saçan halk; Atasını kaybetmesinden mütevellit acı bir hüznün ile söylevi dinlerken gözyaşları içinde kalmıştır. Halkın yaşadığı kederin derinliği ve acısının dışa yansıdığı, Atatürk'ü ebediyen kaybetmekten dolayı matemlere bürünüp gözyaşları içinde kaldıkları ifade edilmiştir³³. Tören programı, Urfa Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi üyelerinden Ortaokul Türkçe Öğretmeni Ahmet Ratıp Akdeniz³⁴, tarafından Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin (EK 7) okunması ile devam etmiştir. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi okunurken,

doğrultuda pek çok inkılâp gerçekleştirilmiştir. Devlet tarafından yapılan bu ilke ve inkılâpların halk tarafından anlaşılabilmesi için Halkevleri kurulmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından desteklenen Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde 14 vilayette açılmış ve büyük bir hızla vatanın her bir köşesine yayılmıştır. Halkevleri; Dil, Tarih ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Müze ve Sergi olmak üzere dokuz şube üzerinden hareket ederek kültürel kalkınmayı hedeflemiştir. 1934 yılında açılan Urfa Halkevi, Cumhuriyetin getirmiş olduğu yenilikleri, dokuz şube üzerinden yapmış olduğu çalışmalar ile halka aktarmıştır. Urfa ilinde toplam 6 Halkevi, 16 Halkodası faaliyet göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yüksel Yıldırım, *Urfa Halkevi 1934-1951*, Nobel Yayınları, Ankara, 2016; Yüksel Yıldırım, “Urfa'nın Sosyo- Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 45, 2016, ss.319-332.

31 Atatürk'ün cenaze töreni Urfa Halkevi'nde saat on birde düzenlenmiştir. Gerek arşiv belgelerindeki cenaze töreni programında, gerekse yerel basında yayınlanan tören programında Urfa Halkevi başkanının ismi geçmemektedir. Mevcut olan arşiv belgelerinde 13 Temmuz 1938 tarihinde Recep Gürel halkevi başkanı olarak gözükmektedir, 10 Temmuz 1940 tarihinde Celal Kürkçüoğlu'nun başkanlık görevinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak Kasım 1938'de Urfa Halkevi başkanlığında kimin bulunduğu net olarak anlaşılamamıştır. BCA, 490.01/ 970.751.2; BCA, 490.01/ 962.724.2.

32 BCA, 490.01/ 1432.735.1; Üçüncü, a.g.m., s. 88; Yıldırım, a.g.e., s.149.

33 BCA, 490.01/ 1432.735.1.

34 **Ahmet Ratıp Akdeniz:** 1911'de Kıbrıs Lefkoşe'de doğmuştur. Babası Kıbrıs'a göç eden Karamanlı Abdülkadir Molla'dır. Annesi Laptalı Ayşe Mulla'dır. (O dönemde okuyucu kadınlara Mulla denirdi.) Ratıp Akdeniz, ilk, orta ve lise eğitimini Lefkoşe'de tamamlamıştır. Sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Edebiyat bölümünü bitirmiştir. İlk görev yeri 1931 yılında Urfa olmuştur. Önce Urfa Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği görevinde bulunmuş, ardından Urfa Lisesi'nde müdür yardımcılığı yapmıştır. 1934 yılında evlenen Akdeniz, 16 yıl Urfa'da görev yaptıktan sonra, 1947 yılında Nizip'e atandı. 8 yıl Nizip'te Ali Alkan Ortaokulu'nda Müdür olarak görev aldı. 1954 yılında Ankara Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı görevine atanan Akdeniz, birkaç yıl sonra Özel Okullar Genel Müdür Yardımcılığı görevini yaptıktan sonra emekli olmuştur. 30 Kasım 1985'te vefat etmiştir. Kaynak: Gül Bozkurt (A. Ratıp Akdeniz'in kızı), 1940 Urfa Doğumlu, *Görüşme Tarihi*, 8 Nisan; 16 Haziran; 20 Temmuz 2017.

gençler tarafından hitabete eşlik edilmiş, hitabedeki emir ve direktiflere uyulacağına ve ebediyen uygulanacağına söz verilmiştir. Yapılan konuşmanın ardından verilen işaret üzerine halk ayağa kalkmış, üç dakika saygı duruşunda bulunmuştur. Böylece Urfa Halkevi'nde yapılan tören sona ermiş, törende hazır bulunan vatandaşlar Cumhuriyet Meydanı'nda yapılacak törene katılmak için Halkevi'nden ayrılmışlardır³⁵. (EK 8)

Urfa Halkevi'nden boşalan halk, saat on dörtte Atatürk heykelinin bulunduğu Cumhuriyet Meydanında yapılacak asıl tören için toplanmıştır. Programda subay, memur, mektepli (EK 9), esnaf cemiyetleri ve halktan olmak üzere otuz binden fazla insan kitlesi hazır bulunmuştur. Daha sonra tüm komuta kademesi ile askeri ve mülki erkan da tören alanına gelmiştir. Yaşanan üzüntüden dolayı insanlarda sessizlik hâkimken, saat on dörtte İstiklal Marşı ile tören başlamış, Urfa Halkevi bando takımı tarafından Betofen'in *Matem* parçasının çalması ile program devam etmiştir. *Matem* parçası çalınırken otuz binden fazla bulunan halk kitlesi büyük heyecan ve gözyaşları arasında Atasına olan bağlılığını haykırarak ve kasabanın her tarafını kesif bir matem havasının bürüdüğü ifade edilmiştir. Bando takımının çaldığı *Matem* parçasının bitmesine rağmen "Aziz Şefimiz, Büyük Atamız" seslerinin durmadığı yine Urfa Valisi Kazım Demirel tarafından ifade edilmiştir³⁶. 21 Kasım günü Urfa'da yapılan tören, yerel gazetelerde ayrıntıları ile yer aldığından, yapılan konuşmalar ve okunan şiirlerin tam metinlerine ulaşılabilmektedir. Basında yer alan programın ayrıntıları şöyledir:

Tören programının ilk konuşması Urfa Valisi Kazım Demirel tarafından yapılmıştır. Günün önemine dair yapılan konuşmada Atatürk'ün askeri başarılarına ve bıraktığı eserlere vurgular yapılmıştır. Kazım Demirel konuşmasında şunları söylemiştir: "Atamız ölmedi, onun her gönülde heykeli var, bu ölmez eserler var oldukça oda vardır. Aramızda yaşıyor ve yaşayacaktır. Askerlik görevinde; Trablusgarp, Tobruk kahramanı, Balkan savaşlarında Edirne halaskarı, Çanakkale savaşında Arıburnu, Kocatepe, Anafartalar kahramanı, İstanbul halaskarı (kurtarıcı), Kafkas cephesinde Şark vilayetleri halaskarı, Suriye cephesinde Yıldırım Orduları grup komutanı, mütarekede düşmanı derbeleyerek Ya İstiklal Ya Ölüm diye haykıran komutan, İstiklal mücadelesinde İnönü, Sakarya, Dumlupınar zaferlerini yaratan Türk orduları komutanıdır. Siyaset tarihinde; bir saltanatın çöküş enkazı üzerine yepyeni ve muhteşem, mesup bir devlet kuran, en şiddetli bir hamle ile bütün zaferlere, efsanelere, dahi fikirlere, batıl itikatlara hücum ederek yıkmakta tereddüt etmeyen Ata..... Yurttaşlar, Atatürk'ün ölmez olan büyük eseri Cumhuriyet Türkiye'sidir. Atatürk, her zaman Türk milletine güvendi, eserlerini bu güvenle büyük Türk milletine bıraktı..."³⁷. Böylelikle Vali Kazım Demirel, Atatürk'ün askeri başarılarına

35 BCA, 490.01/ 1432.735.1; Yıldırım, a.g.e., s. 149-150.

36 BCA, 490.01/ 1432.735.1; Yıldırım, a.g.e., s. 150; Üçüncü, a.g.m., s. 88.

37 Akgün, 29 Kasım 1938, s. 1-2; BCA. 490.01/ 1432.735.1; Yenilik, 22 Kasım 1938, s. 1-2; Yıldırım, a.g.e., s. 149-150.

dikkatleri çekerek devletin ne zor şartlarda kurulduğuna dair açıklamalarda bulunmuş, kurulan devletin ve bırakılan eserlerin Türk gençliğine emanet edildiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Atatürk'ün eserleri var olduğu sürece, kendisinin de var olacağına dikkat çekilmiştir.

Urfa Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan cenaze törenine şiirler ile devam edilmiş, okunan şiirler ile Atatürk'ün kalplerde ebedi olarak yaşayacağı tekrarlanarak milletin ona olan sonsuz sevgisi canlandırılmıştır. Tören programı Valinin kızı Hayrunnisa Demirer'in *Atama* adlı şiirini okumasıyla,

*Nereye gittin Atam bırakıp ta bizleri
Başım eğik yollarda arıyorum izleri
Gözlerimi açtığım dünyanın göklerinde
İlk defa gün karardı, kaç gündür tan yerinde
Bu acı bizim için, ilk acı son acıdır
Yazık ki dayanılmaz en büyük, en gücüdür...*

devam etmiştir³⁸.

Basından edinilen bilgilere göre program akışı, Hayrunnisa Demirer'in okuduğu şiirin ardından ortaokul öğrencilerinden Hakkı Bilgin tarafından okunan şiir ile sürmüştür. Atatürk'ün eserlerine vurgular yapılan *Ulu Önder Atama* adlı şiir şu şekildedir: (EK 10)

*Evet, daha ölmez... güneş kararmaz,
O gözlerinden uzaklardan, lemasaz
Kurdu otağını kalbi millete
Bin eser bıraktı Cumhuriyete
Türkün ideali, canlı timsali
O oldu yücelten şanlı hilali...
Bu yurda ettiği yüksek hizmeti
Unutmaz elbette ulu milleti...³⁹.*

Öğrencilerin okuduğu şiirler ile Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Atatürk yâd edilmiş, okunan şiirler ile yaşanan üzüntü dile getirilirken törene katılan halk gözyaşlarına boğulmuştur. Törendeki insanlar arasında hüznün ve sessizliğin hâkim olduğu bir sırada, küçük bir çocuğun yürekten haykırışı sessizliği bozmuştur. İlkokul öğrencilerinden Halil Yetkin'in (EK 11) *Ölmeyen Atam* adlı şiirini okumaya başlaması ile kederin sessizliği meydanı kaplamıştır.

38 *Akgün*, 29 Kasım 1938, s. 3; BCA. 490.01/ 1432.735.1; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 149-150.

39 *Akgün*, 29 Kasım 1938, s. 3; BCA. 490.01/ 1432.735.1; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 149-150.

Okunan şiir:

*Atam sen ölmedin, ölmedin inan
Buna inanmıyor seni yaratan
Gösterdiğin bu yol gençliğine iman
Ölmedin inan sen, ölmedin Atam.
Aramızdan seni ecel aldı
Ruhun açık engin göklere daldı
Senden bize bir Cumhuriyet kaldı
Olacak ebedi ey Ulu Atam...⁴⁰.*

şeklinde devam etmiştir. Yerel basından *Yenilik* gazetesi Başyazarı ve Müdürü Celal Özbek tarafından yapılan konuşma ile program devam etmiş, (EK 12) konuşmanın ardından Turan İlkokulu Başöğretmeni İhsan Özdemir⁴¹, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini törende hazır bulunan herkesin coşkunu bir şekilde katılımı ile okumuştur. Böylece törendeki on binlerce halk tarafından Atanın eserlerinin korunacağı Cumhuriyet ve bağımsızlığın muhafaza ve müdafaa edileceğine ant içilmiştir. Ardından Atanın heykeline minnet ve şükran çelenkleri konulmuş, gözyaşları arasında yapılan resmigeçit sonrası törenin sona erdiği belirtilmiştir⁴².

Urfa'da yapılan cenaze töreni kaynaklarda belirtildiği üzere hüznün ve gözyaşları içinde ve halkın yoğun katılımı ile gerçekleşmiştir. Törende acı ve kederin hüküm sürdüğü anlar yaşanmıştır. Yapılan konuşmalar ve okunan şiirler ile duyguların derinliğine inildiği söylenebilir. Öte yandan İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ile duygular coşturulmuş, Atatürk'ün eserlerinin korunacağına dair sözler verilmiştir. Böylece Atatürk için Urfa ilinde düzenlenmiş olan cenaze töreni yoğun bir katılım ile sona ermiştir.

Urfa'da yapılan tören arşiv belgeleri ve yerel gazetelere yansıdığı gibi törende hazır bulunanların zihinlerinde de yer etmiştir. Dönemin canlı tanıkları ile sözlü tarih çalışması yapılmıştır. Görüşülen tanıklardan biri Coşkun

40 *Akgün*, 29 Kasım 1938, s. 3; *BCA*. 490.01/ 1432.735.1; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 149-150.

41 **İhsan Özdemir**: 1906 Urfa doğumlu olan İhsan Özdemir'in hangi okuldan mezun olduğu ile ilgili bilgi edinilememekle birlikte eğitimini tamamlayıp yine kendi memleketinde 1926 yılında öğretmenlik görevine başladığı bilgisine ulaşılmıştır. Göreve başladıktan iki yıl sonra, 1928 yılında Urfa'ya tayin olunan Lamia Öğretmen ile evlenmiştir. Urfa, Beykapısı semtindeki Turan İlkokulu'nda öğretmenlik yapan Özdemir ailesinin Coşkun ve İnel adlı iki çocukları olmuştur. 1940 yılında Urfa'da yeni bir okul açılmıştı, İnönü İlkokulu. İhsan Özdemir bu yeni okula müdür, eşi Lamia Özdemir ise öğretmen olarak atanmıştır. Daha sonraki yıllarda Vatan İlkokulu ile çifte tedrisat görevinde bulunmuştur. 1956 yılında İstanbul Yalova Atatürk okuluna tayin olunan Özdemir ailesi, aynı yıl oğullarının ifadesiyle gözyaşları içinde Urfa'dan ayrılmışlardır. Kaynak: Coşkun Özdemir, 1929 Urfa Doğumlu, *Görüşme Tarihi*, 19 Aralık 2016; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 35-36.

42 *BCA*. 490.01/ 1432.735.1; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 150; Üçüncü, *a.g.m.*, s.88.

Özdemir olup kendisine “Atatürk’ün ölüm haberi Urfa’da nasıl karşılandı?” sorusu yöneltilmiştir. Coşkun Özdemir, sorumuzun cevabına geçmeden önce unutamadığı bir anısını bizimle paylaşmak isteğinde bulunup heyecanlı bir şekilde şunu anlatmıştır: “Atatürk’ümüzü 10 Kasım 1938’de kaybettik. Ben dokuz yaşında ve ilkokul dördüncü sınıf öğrencisiydim. Atatürk’ü sadece bir defa Galata rıhtımında İsmet İnönü’yü yolcularken görmüştüm. Annem beni kalabalığın önüne, ona yakın bir yere çıkarmıştı; mavi açık yakalı bir gömleği ve spor bir ceket giyinmişti. Çevreye bakıyordu ve gülmüyordu. O duruşu belleğimde böyle yer etmiştir”. Özdemir, ardından sorulan sorunun cevabına geçmiştir. “Gazeteler Atatürk’ün hastalığını ve hastalığı ile ilgili raporları her gün yayınladığını çok iyi hatırlıyorum. 10 Kasım günü bayraklar yarıya inmişti ve o anlar belleğimde hala canlı duruyor. Radyo başında büyük bir kalabalık gözyaşları için de aynı üzüntüyü paylaştığı net olarak hatırlıyorum.” ifadelerini kullanan Özdemir, o zamanlar kendisinin dokuz yaşında olup, ilkokula gittiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin, okullardaki tüm öğrencileri Uray sinemasına (Belediye sineması) götürüp, Ankara’da Atatürk için düzenlenmiş olan cenaze töreninin izletildiğini ve törende Chopin’in cenaze marşının çalındığını hatırladığını belirtmiştir. Özdemir, Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi gibi, İsmet İnönü’nün radyodan okuduğu beyannamenin belleğinde yer ettiğini belirtirken, beyannameden hatırladığı kısımları okumaya başlamıştır: “Büyük Türk Milletine, bütün ömrünü hizmetine vakfettiği sevgili milletinin ihtiram kolları üzerinde ulu Atatürk’ün fani vücudu istirahat yerine teodi edilmiştir. Hakikatte yattığı yer, Türk milletinin onun aşk ve iftiharla dolu kahraman ve vefalı göğsüdür. Devletimizin banisi, milletimizin fedakâr, sadık hadimi, insanlık idealinin âşik ve mümtaz siması, eşsiz kahraman Atatürk; vatan sana minnettardır. Bütün ömrünü hizmetine verdiği sevgili milletle birlikte huzurunda tazim ile eğiliyoruz. Bütün hayatında, bize ruhundaki ateşten canlılık verdin. Emin ol, aziz hatıran sönmez bize meşale olarak ruhlarımızı daima ateşli ve uyanık tutacaktır.” Beyannamedeki kısımları okuyan Özdemir, 10 Kasım 1938 tarihinden itibaren Atatürk’süz günlerin başladığını belirterek cümlelerine son vermiştir⁴³.

Feridun Açısal ve Hatice Alagöl⁴⁴ ile yapılan görüşmelerde ise şu bilgilere ulaşılmıştır. Atatürk’ün ölümünden dolayı Urfa’da bir ay boyunca yas tutulduğu ve bu yas gereğince bir ay boyunca yapılacak bütün düğün törenlerinin iptal edildiği ifade edilmiştir. O tarihte küçük yaşta olduklarından dolayı ilde alınmış olan bu kararın hangi mercii tarafından verildiğine dair bilgileri olmadıklarını belirtmişlerdir.

43 Coşkun Özdemir, *Görüşme Tarihi*, 6 Nisan 2017; 8 Temmuz 2017; Coşkun Özdemir, *Urfa’dan Harvard’a*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s. 48-49.

44 **Feridun Açısal**: 1930 Urfa doğumlu, Milli Mücadele döneminde Urfa’nın kurtuluşunda önemli rol oynayan Urfa Müftüsü Hasan Açısal’ın oğludur. Liseye kadar olan tüm dersleri babası ve özel hocalardan almıştır. Ardından Urfa lisesini bitirip, İstanbul’da üniversite eğitimi almış ve inşaat mühendisi olmuştur. Emekli olan Feridun Açısal, İstanbul’da yaşamaktadır. **Hatice Alagöl**: 1921 Urfa doğumlu, Urfa Müftüsü Hasan Açısal’ın kızıdır. Lise düzeyi dâhil olmak üzere tüm dersleri özel hocalardan almıştır. İstanbul’da yaşamaktadır. *Görüşme Tarihi*, 16 Haziran 2017; 3 Ağustos 2017.

Urfa yerel basınında Atatürk ile ilgili günlerce yayın yapılmıştır. *Yenilik* gazetesinde yer almış bazı başlıklar şöyle sıralanabilir. *Büyük Adamın Hayatı ve İnkılapları* başlığı altında Atatürk'ün hayatı ve inkılaplarına ayrıntılı olarak yer verilmiş, gazetenin birinci ve ikinci sayfasının tamamını kaplayan yazıya Atatürk'ün 1880 yılında Selanik'te doğmasıyla başlanmıştır. Ailesi, çocukluğu, eğitim hayatı ayrıntıları ile kaleme alınmıştır. Atatürk'ün askeri alandaki başarıları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu anlatılıp, Cumhurbaşkanlığı makamı, görevleri ve eserleri açıklanmıştır. Gazetede yer alan yazılarla Atatürk tüm yönleri ile Urfa halkına anlatılmıştır⁴⁵. *Yenilik* gazetesinde aynı konu ile ilgili yer alan bir diğer haber ise Veysi Ziya Bayer tarafından kaleme alınmıştı. Habere gazetenin birinci sayfasında yer verilmiştir. Bayer, Atatürk'ün şahsiyetini şu mısralar ile dile getirmiştir: “Atatürk büyüktür, büyüklüğü tasvir ve ifham edecek tabirler bulunamaz. Öyle büyüktür ki tarihin parlak surette dahasından baha ettiği nice büyük ricali siyasiya arasında güneş kadar mümtaz olacak cihana bir infirat göstermiştir. Bunu içindir ki Büyük Kemal'in ebedi gaybubeti Türk milletinden başka garp ve şark milletlerini de müteessir edivermiştir. Ağlayan gözler, yanan kalpler pek çoktur.”⁴⁶.

Urfa'daki bir diğer yayın organı olan *Akgün* gazetesinde de Atatürk hakkındaki yazılara uzun süre yer verilmiştir. Gazetenin idari ve yazı işleri müdürü Celal Özbek tarafından gündem sürekli takip edilmiş ve Atatürk hakkında pek çok yazı yazılmıştır. Celal Özbek *Ondan Sonra Söylenenler* başlığı altında Atatürk hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “Dünya matbuatı bütün hızla yazısına devam ediyor. O dâhiydi, o büyük devlet adamıydı, o Türk'ün kurtarıcısıydı, o dünyanın, tarihin en büyük adamlarının en büyüğü idi. Onun sulhçu idareciliği, milletler arasında harbin zuhur etmemesine sebep oluyordu. Onun Türk milletini bugünkü güçlü, kuvvetli ve yüksek medeni seviyeye çıkarması dünya milletlerinin geri kalmışları için büyük ümit, emel ve güven kaynağı oluyordu.” Yazı şu cümlelerle devam ediyordu: “Fani hayatın tabii bir neticesi olan ölüm, onu milletinden ayırsa da onun meydana getirmiş olduğu Türkiye, istiklalinden mahrum olan milletlere ümit ve güven kaynağı olarak kalacaktır. Onun kaybı Türkü kan ağılatırken bütün dünya milletlerini derin bir elem ve acı içinde bırakmıştır. Onun Türk gençliğine emanet ettiği büyük eserini 10 Kasım'dan itibaren anlamayacak tek insan kalmadı. Ne Mutlu Türk'e...”⁴⁷.

Urfa basınında Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı, eserleri ve kişiliği hakkında süreklilik arz eden yazılar yazılmıştır. *Akgün* gazetesi yazarlarında Mehmet Ersöz tarafından Atatürk hakkında yazılan bir yazıda “İbda ve ihdas işlerinde devam eden zamanda bu iki kısımdan, en büyük vakayı bize gösterdi. Birisi Türk milletinin gözbebeği Atatürk'ü âlemi ebediyetine aldı. Tahassür âleminin ateşin tesiriyle cümleyi keder ve teessür içinde bıraktı ve yokluğu kabul edilecek gibi değil, o

45 *Yenilik*, 13 Kasım 1938, s. 1-2.

46 *Yenilik*, 13 Kasım 1938, s.1.

47 *Akgün*, 18 Kasım 1938, s. 1.

bir nadirei hayat idi." ifadeleri ile Atatürk'ün ölümü ile yaşanan üzüntü ve acı dile getirilip, Atatürk'ün zaferleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ersöz ayrıca Atatürk'ün eserleriyle her zaman var olacağını şu cümlelerle ifade etmiştir: "Düşman karşısında kazanılan zafer var oldukça Atatürk'te vardır. Tesis ettiği idare şekli var oldukça Atatürk'te vardır. En müstesna eseri Cumhuriyet var oldukça Atatürk'te vardır. Hayatının eserden ibaret olması cihetiyle Atatürk eserlerinin devamıyla daima vardır." Eserlerinin varlığına dikkat çekilerek, Atatürk'ü her zaman yaşatacağı belirtilerek herkeste aynı bilincin oluşturulması sağlanmaya çalışılmıştır⁴⁸. Böylelikle Urfa'daki yayın organları Atatürk'ü tüm yönleri ile ele almış ve kendisi hakkında halk bilgilendirilmiştir.

2. Urfa'nın Birecik İlçesinde Düzenlenen Cenaze Töreni

Urfa'da Atatürk'ün ölüm töreni hakkında kaynak taraması yapıldığında Urfa'nın ilçelerinden sadece Birecik ilçesinde yapılan tören ile ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir. Hükümetin yayınladığı resmi tebligata uygun olarak Urfa'nın kazalarından Birecik ilçesinde de önce Halkevi'nde, daha sonra Cumhuriyet Meydanında törenler düzenlenmiştir. Birecik kazasında düzenlenen törenin ayrıntıları, Birecik Halkevi Başkanı Mustafa Kanlı tarafından merkeze gönderilmiş olan yazıdan öğrenilmektedir. Bu rapora göre program şöyle gerçekleşmiştir: Birecik'teki ilk tören Halkevi'nde gerçekleştirilmiş, ilçe halkının neredeyse tamamı saat on bir de Halkevi'nde düzenlenen programa katılmıştır. Program, bando takımının İstiklal Marşı'nı çalmasıyla başlayıp Birecik Halkevi üyelerinden Nafi Şinikçi tarafından Atatürk'ün hayatı ve eserleri hakkında bir konuşması ile devam etmiştir. Şinikçi konuşmasına başlarken hissettiği derin üzüntüyü: "Yaslı Yurttaşlar, İnsanlık bir büyük kaybettiyse de Atatürk'ün milleti bir evlat, bir mürşit, bir inkılapçı, bir şefkat hazinesi, bir güneş kaybetmiştir." ifadesi ile belirtip bu acıya sadece Türk milletinin değil tüm dünyanın ağladığını belirtmiştir. Ardından Atatürk'ün hayatı dönemler halinde anlatılıp, vücuda getirdiği eserlerine değinilmiştir: "Atam, müsterih ol. Ruhun Türk ulusunun üzerinde eksik olmasın. Yarattıklarını ebediyen yaşatmaya andımız var. Yaşatacağız... yurttaşlar, Türk devleti yine her zamaninkinden kuvvetli, Türk ordusu yine uyanık... Bu devlet, bu millet Kemal Atatürk'le olamadıysa, Onun kurduğu (Kemalizimle) ebediyen payidar kalacaktır."⁴⁹. Konuşmanın ardından gençler tarafından çeşitli şiirler okunmuş, yapılan üç dakikalık saygı duruşundan sonra Birecik Halkevi'ndeki törenin sona erdiği belirtilmiştir.

Halkevi Başkanı Mustafa Kanlı, Cumhuriyet Meydanında yapılan asıl töreni şöyle açıklamıştır: Birecik Halkevi'nde yapılan törenden sonra halk, asıl törenin yapıldığı Cumhuriyet Meydanına toplanmış, kurulan radyoda Atatürk'ün cenaze programının gözyaşları içinde dinlendiği ifade edilmiştir.

48 Akgün, 22 Kasım 1938, s. 1.

49 BCA, 490.1.0.0/1432.735.1; Üçüncü, a.g.m., s.89-90.

Saat on dörtte Atatürk büstünün etrafında toplanan binlerce vatandaşın İstiklal Marşı'nı okumasıyla törenin başladığı ve Chopin'in *Matem* parçasının çalınması ile programa devam edildiği belirtilmiştir. İnsanların hüznü ve gözyaşları içinde kaldığı törende Atatürk'ün hayatı ve eserlerine dair konuşmalar yapılmış sonra Halkevi, Tabur, Belediye ve diğer kuruluşların çelenkleri Atatürk büstüne konulmuştur. Halkevi Başkanı Mustafa Kanlı tarafından Atatürk ve eserlerine bağlı kalınacağına dair halka birlikte yemin edilip, üç dakikalık saygı duruşundan sonra büstün etrafındaki altı meşale ateşe verilmiştir. Halkın, Atatürk'ün büstü önünde yaptığı resmigeçitten sonra törenin sona erdiği ve Birecik Halkevi'nin 22 Kasım akşamına kadar kapalı kaldığı belirtilmiştir⁵⁰.

Sonuç

21 Kasım 1938'de Ankara'da Atatürk'ün cenaze töreni yapıldığı sırada yurdun her yerinde matem törenleri gerçekleştirilmiştir. Törenler hükümet tarafından hazırlanan program gereğince valiler, CHP ve Halkevleri tarafından organize edilip yürütülmüştür.

Urfa'da düzenlenen cenaze töreni hakkında toplanan kaynaklar ışığında yapılan bu çalışmada Atatürk'e olan sevgi, yapılan tören ve halkın yaşadığı üzüntü analiz edilmiştir. Urfa'da yapılan cenaze töreni hükümet tarafından hazırlanan program gereğince gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan konuya bakıldığında Urfa'da yapılan törenin diğer illerde yapılan törenlerden belirgin bir farkı olmadığı görülmektedir. Fakat Urfa halkının Atatürk'e olan sevgisi açısından konuya bakıldığında genç, yaşlı, kadın, erkek, esnaf, memur tüm Urfa halkının, Türkiye'nin tümünde yaşanan üzüntüyü paylaştığı görülmüştür. Cenaze töreninde Atatürk'ün hayatı ve eserlerinin anlatılması, Gençliğe Hitabe'nin tüm katılımcılar ile beraber okunması halkın bir yandan Atatürk'ü daha iyi tanımasına vesile olurken, bir yandan da Atatürk olan sevgi ve Türkiye Cumhuriyeti'ne olan bağlılığın gösterilmesi açısından önemli bir hareket olmuştur.

Atatürk'ün ölümünden sonra Urfa'da sosyal, kültürel ve siyasi alanda yaşanan gelişmeler ile Atatürk devrimi arasındaki ilişkiyi göstermek açısından ilerleyen zamanlarda Urfa'da sosyal ve kültürel alanda önemli gelişmelerin yaşandığı yerel basındaki haberlerden ve arşiv belgelerinden net olarak öğrenilebilir. Bu bağlamda yapılmış olan faaliyetler ile Atatürk devrimlerinin Urfa ilinde önemli ölçüde hissedildiği söylenebilir. Özellikle Cumhuriyet bayramları, 30 Ağustos, 19 Mayıs, Lozan günü, 23 Nisan kutlamaları vb. programlarda halkın sergilediği tutum ve davranış dikkat çekici olup, bu faaliyetlere yerel basında geniş yer verilmiştir. Yapılan törenler Urfa halkının devlete olan bağlılığını, yeni rejime nasıl sahip çıktığını göstermesi açısından son

50 BCA, 490.01 /1432.735.1; Üçüncü, a.g.m., s.89-90.

derece önemlidir. Urfa ilinde Atatürk'ün ölümünden dolayı bir ay boyunca yas tutulması ve yapılacak olan tüm düğün törenlerinin iptal edilmesi de Atatürk'e olan sevginin başka bir göstergesidir. Sonuç olarak Urfa halkı, gerçek anlamda yaşanmış olan acı durumdan etkilenmiş ve Atatürk'ün anısını yaşatmaya çalışmıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490.01/ 1432.735.1.

BCA, 490.01/ 4.19.15.

BCA, 490.01/ 1430.727.1.

BCA, 490.01/ 1793.1262.1.

BCA, 490.01/ 970.751.2.

BCA, 490.01/ 962.724.2.

BCA, 30.18.12 / 85.98.11.

II. Süreli Yayınlar

Akgün,

Cumhuriyet,

Tan,

Ulus,

Yenilik

III. Kitap ve Makale

AKÇİÇEK, Eren, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, Güven Kitapevi, İzmir, 2005.

ARSLAN, Nebahat Oran, "Bir Liderin Ölümü: Kars Gazetelerinde 10 Kasımlar (1938-1960)," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 2, 2008, ss. 47-58.

ATABEY, Figen, *Atatürk'e Denizden Yapılan Cenaze Töreni*, *pdf.atam.gov.tr.*, 2012, ss.17-38.

ATAY, Falih Rıfıkı, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, İstanbul 1998.

ATAY, Falih Rıfıkı, *Çankaya*, Bateş Yay., İstanbul 1998.

- AYDIN, Mithat, "Atatürk'ün Son Hastalığı", *Belgi*, S.12, 2016, ss. 176-201.
- BORAN, Tunç, "Atatürk'ün Cenaze Töreni: Yas ve Matem," *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S. 47, 2011, ss. 487-520.
- ÇELİK, M. Bilal, YAZICI, Serkan, "Yalan Haberlerden Gerçek Haberlere: Basında Atatürk'ün Ölümü", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 5, C. 6, 2012, ss. 105-117.
- EROĞLU, Hamza, *Atatürk'ün Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- İNAN, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959.
- KOCATÜRK, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.
- KODAL, Tahir, "Atatürk'ün Ölümü ve Denizli Kamuoyu," *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5.5, 1999, ss. 17-27.
- ÖZBİL, Alev, "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Cenaze Merasimleri," *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.22, C.11, 2012, ss. 23-61.
- ÖZDEMİR, Coşkun, *Urfa'dan Harvard'a*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.
- PEKEL, İhsan, *Atatürk'ü Anlamak ve Anmak*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1998.
- ŞİMŞİR, Bilal, *Atatürk'ün Hastalığı*, TTK Basımevi, Ankara, 1989.
- TİNAL, Melih, "Atatürk'ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir'deki Yankıları," *ÇTTAD*, Sayı. 16-17, 2008, ss. 19-33.
- TURAN, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara, 2004.
- TURAN, Murat, *CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması (1923-1950)*, Libra Yay., İstanbul, 2011.
- UZUN, Hakan, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni," *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 43, 2009, ss. 531-553.
- ÜÇÜNCÜ, Uğur, "Atatürk'ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye'de Yapılan Matem Törenleri," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIII/I, 2013, ss. 79-103.
- YILDIRIM, Yüksel, *Urfa Halkevi 1934-1951*, Nobel Yayınları, Ankara, 2016.
- YILDIRIM, Yüksel, "Urfa'nın Sosyo- Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 45, 2016, ss. 319-332.

IV. İnternet Kaynakları

DEMİRER, Kazım, <http://www.sanliurfa.gov.tr/> , Erişim Tarihi, 1 Ağustos 2017.

V. Sözlü Tarih Görüşmeleri

AÇANAL, Feridun, 1930 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihleri: 16 Haziran 2017; 3 Ağustos 2017.

ALAGÖL, Hatice, 1921 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihleri: 16 Haziran 2017; 3 Ağustos 2017.

BOZKURT, Gül, 1940 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihleri: 8 Nisan; 16 Haziran; 20 Temmuz 2017.

ÖZDEMİR, Prof. Dr. Coşkun, 1929 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihleri, 9 Ekim 2015; 19 Aralık 2016; 6 Nisan 2017; 8 Temmuz 2017.

EK.1. Atatürk'ün Urfa basınında yer alan sağlık raporları.

EK.2. Atatürk'ün ölüm haberi.

(Nüprüsünde
Mühür Daire)
Yılık abone 3 liradır.
13 Pazar İkinci Teşvîs 1938
Tarih: _____
Cilt: _____
Haftada 2 gün çıkar
Reşmî 11 - Sayı 414
25 Kasım 1938

Onun Arkasından Yalnız Türk Milleti Değil Bütün İnsanlık Ağlıyor

Harikalar dolu hayatını terk etmiş ve fakat harik eserleriyle medeni, icimai ve iktisadi hayatı, milletine hediye etmekle ölmemiş olan büyük Şefia ziyane müteessir olup ağlayan millet o büyük Şefin yolunda giden ve onun kıymetli varlığını bizlere yaşatacak olan yeni Reisi Cumhurbaşamız ismet inönü ve onun ricalı devleti ile müteselli olmaktadır.

Şehit İsmail Hakkı Paşa medeniyet yolunda yürümek için Türk milletine gördüğü inkilâbi eserlerle tasalluk ettiği ümdeleri fani değildir.

Atatürk büyüktür büyüklüğünü tasvir ve ifham edecek lehbirler bulunamaz. Öyle büyüktür ki tarihin parlak suretinde dahasin den baha ettiği nice büyük ricalı siyasiyen arasında güneş kadar mümtaz olacak cihana bir inilirat göstermiştir. Bunun içindir ki Büyük Kemal'in, ebedî

gıyubetli Türk Milletinden başka garp ve şark milletlerininide müteessir edivermiştir. Ağlayan gözler yanan kalpler pek çoktur Şehit, fani cihane medeniyet yolunda yürümek için Türk Milletine gösterdiği inkilâbi eserlerin izaluk ettiği ümdeleri fani değildir, bu ümdeler üzerinde yürüyen büyük Türk Milleti büyük Şefin ziyandem müteessir olduğu kadar möyüs olmaz çünkü o ümdeler yolunda yürümeye zım elmiştir.

Veysi Ziya Rager

ATATÜRK

Büyük Adamın Hayatı ve İnkılapları

1881 senesinde selanikte doğur. Validesi Zübeyde Hanım pederi rummat meşurundan Ali Rıza efendi.
İk hayatı tarihi — İk tabii validesinin idek ve arzusu ile mahalle mektebine veriyor. Ar bir müddet sonra da pederin teşviki Şemsi efendi mektebine pe veriliyor. Bu sırada pederi vefat ettikten validesi de yasinin köyüne göçüyor. Bir müddet kor hayatı geçiriyor. Bir müddet sonra zeki ve kuvvetli tarikat

tabii selanikte gönderiyor bu defa edile bir tabii derecesini taşıyor.
Evvela mülkiye şubasına giriyor fakat bu mektepte bir haksızlık oluyor. Buna dayanarak idris olan azerik beyinde giriyor. O vakitte o beyin idrisine Selank azeri ricalıyına biliyor. Paşalar bir imtihan veriyor kazandığı için istisna ve mektebe devam

EK.3. Atatürk'ün ölüm haberinin tebliğatı.

(Köprübağında Mahsus Daire)
Yıllık abone 3 liradır
11 Cuman İkinci Tesvii 1938

HAFTADA 2 GÜN ÇIKAR

Haftanın 2. Sayı 413
Tarihi: 11 Kasım 1938
Okusu: Ulusal Cumhuriyet Halk Gazetesi
25 Kuruşlar

RESMÎ TEBLİĞ
URFA VİLÂYETİNE

1 — Hükümetin tebliği aynen ikinci maddesindedir. Arzedirim.

2 — Müdavi ve Müşavir tabiplerin tesadüfen son raporu Atatürk'ün dünyaya gözlerini kapadığını bildirmektedir.

En zai hadise ile Türk vatani Büyük Yaptısını, Türk Milleti Ulu Şefini, insanlık Büyük evladını gayp etti. Milletimize içimiz yanarak bu tarife sığmayan ziyadan dolayı en derin taziyelerimizi sunarız.

Kederlerimizin tesellisini ancak ve ancak onun büyük eserine bağlılıkta ve aziz vatanımızın hizmetinde ararız. Şurasını da her şeyden evvel beyan etmeliyiz ki ölmez olan onun büyük eseri Cumhuriyet Türkiyesidir. Hükümetimiz içinde bulunduğumuz bu mühim

Türk Milleti Büyük Şefini kayıptı.

Türk Gençliği onun kıymetli vadiisi olan Türkiye Cumhuriyetini daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir.

anda bu güne kadar olduğu gibi dikkatle vazife başındadır. Müesses olan nizam ve vaziyeti idame

hasasını Büyük Türk Milletinin hükümetle tek vücut olarak teyit ve temin edeceğine şüphe yoktur.

Teskilâtı esasîye kanununun 33 ncu maddesi mücibince Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhak Renda Reisi Cumbur Vekâleti vazifesini derubte etmişlerdir.

Yine Teskilâtı esasîye kanununun 34 ncu maddesi mücibince Büyük Millet Meclisi derhal yeni Reisi Cumburu mühtap edecekler. Türkiyenin En Büyük makamına teskilâtı esasîye kanununa göre geçecek olan zatın etrafında hülûmetle, Sordî Ordusu ile ve bütün kudret ve kuvvetle Türk Milleti sarılmıyacak bir varlık olarak toplanacak ve yükselmesine devam edecekler. Bu gün ayrıldığımız Büyük Şefimiz Atatürk her yakıt Türk Milletini güvendi. İşlerini bu güvencele

— Sonu 2 de —

EK.4. Atatürk'ün ölüm haberi.

AKGÜN

İdare Müdürü ve Kurucusu
Lütfi Akgün

İntihâl için Lütfi Akgün
Büyükmecidi Akgün Ba-
evinde Baskıdır.

Siyasi Akademi Kurulunca Halkın Akademi

SAYI: 111/38

Sayısı: her hafta 100 paradedir.
Borcuk: altın 300 altı aylık
Ekinin sayısı: 12 sayıdır.
İntihâl: her hafta kabul olunur.
YIL: 2 - 5 - 120

Yokluğu kabul etmeyen o bir nadirei hayat idi.

ATATÜRK ASARI TARİHİYESİLE TAKDİR EDİLECEK OLUR İSE, HİLKATİNDE MÜNFERİD DAHİYİ ZEMAN GÖRÜLECEKTİR.

İbda ve ihdas işlerinde devam eden zamanda bu iki kısımdan, en büyük Vaka-yı Bize gösterdi Birisi Türk milletinin göz bebeği Atatürkü alemi ebediyetine aldı. Tahassür aleminin ateşin Tesirile cümleyi Keder ve teessür içinde Bırakdı. Atatürk, asarı Tarihiyesile Takdir edilecek olur ise, Hilkatinde münferid, dahiyi zaman görülecektir. Ve yokluğu kabul edecek Hilkatte değil, o Bir nadireyi Hayat idi. Yokluğunda, yine yokluğu kabul etmeyecek Hayatı manâvisi dayma varlığını Tesbit edecektir. Düşman istilasını def ve menile kazanan varlık, var o'dukça Atatürk de vardır. Tesis eylediği usul idare ahkâmı infaz

Kâzım Demirev Vâli
Urfa

C. Teşekkür ederim değerli vazifelerinde muvafakiyet öilerim. 14-11-938
İsmet İnönü

HARİCIYE VE DAHİLİYE
VEKİLİLERİMİZ...

Eski Hariciye Vekilimiz Tevfik Rüşdü Arasa eski Dahiliye Vekilimiz Şükrü Kaya salih vaziyetleri ile layisile vazifeden çekilmislerdir.

Dahiliye Vekâletini Doktor Refik Saydam, Hariciye Vekâletininde Şükrü Sarac oğlu Cerahîte etmişlerdir.

Yeni Vekillerimize başarılar dileriz

Atasının ölümü ile matemlere bürünen Urfa

edildikçe, Atatürk yine vardır.

Eseri mütenasi o'an Cumhuriyetin Bekası yinevarlığını Teyid etmekte Atatürk vardır Hitabesini Bize Talkin mahiyettedir.

Hayat eserden ibaret olması cihetle Atatürk eserlerinin devamıyla dayma vardır. Atatürk var Tasavvur etmekle, istikbal zamanlarında taziyet ve teselliyetimizi ikmala bağlı kalacağız Tabiidir

M. Ercür

İç Sahifede, Gampene!

EK.5. Atatürk'ün ölüm haberinin tebliğatı.

AKGÜN

İZMİR MÜHÜRÜ VE KAYITLARI LİSANS ALGISI Etiler İşleri Çi. Lâzım Akgün Beyazınalı. İktisadi İhtiyaçlar Bürosünde Basılmaktadır.	Akgün A.Ş. (Eski Adıyla Cumhuriyet) ... Cema: 11/11/38	Her sayfa için 100 parantez Her sayfa için 300 etti arlık Her sayfa için 32 kuruş Her sayfa için 30 kuruş Her sayfa için 30 kuruş
--	---	---

URFA VILAYETİNİN

Türk Vatanı Büyük Yapıcısını İnsanlık Büyük Evladını
 Türk Milleti Ulu Şefini Kaybetti.

Hükümetimiz İçinde Bulduğumuz bu mühim anda tugüne kadar
 Oduğu gibi Dikkatle vazife başındadır.

1 — Hükümetin tebliğî aynen ikinci maddedir. Arzedim.

2 — Müd. v. ve Mü. savir tabiplerin neşredilen son raporu Atatürkün dünyaya gözlerini kapadığını bildirmektedir. Bu her hadise ile Türk Vatanı Büyük Yapıcısını, Türk Milleti Ulu Şefini, İnsanlık Büyük Evladını gâzip etti. Milletimize çimiz yanarak bu tarife sığmayan ziya olan dolayı En derin taziyelerimizi sunabiliriz. Kederlerimizin tesellisini ancak ve ancak onun Büyük eserine bağlılıkta ve Aziz Vatanımızın hizmetinde ararız. Şu tasarıda her şeyden evvel beyan etmeliyiz ki Ölmez olan Onun Büyük Eseri Cumhuriyet Türkiye'dir. Hükümetimiz, içinde bulunduğumuz bu mühim anda bu güne kadar olduğu gibi dikkatle va-

Ayrılığına Ağladığımız Büyük Şefimiz
Her Vakit Türk Milletine Güvendi.

yük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda Reisi Cumlur Vekâleti vazifesini deruhle etmişlerdir. Yine teşkilatı esasîye kanununun 34 inci maddesi mucibince Büyük Millet Meclisi Derhal yeni reisi Cumhuriyet İhtisapedecektir. Türkiye'nin en büyük makamına teşkilatı esasîye kanununa göre geçecek olan zatın etrafında Hükümetle, şahî ordu ile ve bütün kudret ve kuvvetle Türk Milleti sarsılmaz bir varlık olarak toplanacak ve yük selmesine devam edecektir. Bugün ayrıldığına ağladığımız Büyük Şefimiz Atatürk her vakit Türk milletine güvendi eserlerini bu güvence büyük milletimize bıraktı. Ebedî Türk milletini onun eserini ebediyetle yaşatacaktır. Türk gençliği onun kıymetli veditisi olan Türkiye Cumhuriyetini daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir. Kemal Atatürk, Türk tarihinde ve göğlünde daima yaşayacaktır.

Başvekil emriyle Dahiliye Vekili Ş. Kıya

zife başındadır. Müesses olan nizamı ve vaziyeti idame hususunu Büyük Türk Milletinin Hükümetle tek vücut olarak teyit ve temin edeceğine şüpheli yoktur. Teşkilatı esasîye kanununun 33 inci maddesi mucibince B-

MİLLETİNİN
ANCI

EK.6. Atatürk'ün ölüm töreni için Urfa Halkevinde toplanan halk.

Kaynak: BCA. 490.01/ 1432.735.1.

EK.7. A. Ratıp Akdeniz, Urfa Halkevinde Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini Okurken. Sol tarafında Urfa Valisi Kazım Demirer ve Askeri Komutanlar.

Kaynak: BCA. 490.01/ 1432.735.1.

EK.8. Belediye Meydanındaki törene katılmak için Urfa Halkevinden ayrılan halk kitlesi.

Kaynak: BCA. 490.01/ 1432.735.1.

EK.9.

Vatan İlkokulu

Kadın öğretmenleri.

Kaynak: BCA. 490.01/1432.735.1.

EK.10. Ortaokul öğrencisi Hakkı Bilgin Ulu Önder Atama adlı şiiri okurken.
Kaynak: BCA. 490.01/1432.735.1.

EK.11. İlkokul öğrencisi Halil Yetkin Ölmeyen Atama adlı şiiri okurken.
Kaynak: BCA. 490.01/1432.735.1.

EK.12. Yenilik Gazetesi Başmüdürü Celal Özbek Konuşmasını Yaparken.
Kaynak: BCA. 490.01/1432.735.1.

EK.13.**Hükümet Tebligatı:**

Tören saat 14.00'te başlayacaktır. Halk saat 14.00'da heykel veya büstlerin etrafında, bunların olmadığı yerlerde cumhuriyet meydanlarında toplanacaktır. Heykel ve büst bulunmayan meydanlarda büyük bir kürsü üzerine Atatürk'ün fotoğrafı konacaktır. Kürsü Türk ve CHP bayraklarıyla örtülecek, matemi hatırlatan siyah işaret bulundurulmayacaktır. Matem töreni iyi organize edilecek. Bunun için bir komisyon oluşturulacak ve toplanma yeri incelenecektir. Toplanma şeklini gösteren bir kroki hazırlanacaktır. Bu iş için yeterli sayıda memur görevlendirilerek vazifeleri kendilerine tebliğ edilecektir. Parti üyelerinin bu işte görevlendirilmeleri esastır. Türk gençliğine ve öğrencilere tören meydanında ön safta yer verilecektir. Bando, İstiklal Marşı'ndan sonra Chopin ve Bethoven'in matem havalarını çalacak. Bando bulunmayan yerlerde İstiklal Marşı hep bir ağızdan söylenecek. Tören başladıktan sonra üç kişi konuşma yapacaktır. Konuşmaları parti görevlisi, belediye üyesi, belediye olmayan yerlerde köy ihtiyar heyeti azası ve halktan bir genç yapacaktır. Konuşma metinleri önceden yerel parti örgütünün onayından geçecektir. Konuşmalarda Atatürk'ün eserleri, vatan ve millete yaptığı hizmetler, ölümünden duyulan yas ve üzüntü ortaya konacaktır. Yine Atatürk'ün Büyük Nutku, Onuncu Yıl Nutku ve Gençliğe Hitabesi ve vecizelerinden seçilmiş bazı kısımlar okunacaktır. Törende Atatürk'e saygı ve sevginin ebedi olacağına, onun eserlerine ve yaptığı devrimlere bağlı kalınacağına dair yemin edilecektir. Saat 16.00'da üç dakika saygı duruşu yapılacaktır. Ardından hazırlanan altı meşale ateşlenecek, Atatürk'ün heykeli, büstü veya resmi önünden saygı geçişi yapılacak. Saygı geçişinden sonra halk dağılacak ve tören sona erecektir. Tören alanına gelirken isteyenler heykel, büst veya fotoğraflar önüne çelenk, buket veya yeşillik koyabilecekler. Halkevleri 22 Kasım 1938 Salı gününe kadar kapalı kalacaktır. Tören sırasında matem hatırlatan siyah işaret bulunmayacaktır. Törene ait ayrıntıları içeren bir rapor hazırlanacak. Rapor mümkün olduğu takdirde çekilecek fotoğraflarla birlikte CHP Genel Sekreterliğine gönderilecektir. Programda Türk Milleti'nin olgunluğunu gösterme adına törenlere olağanüstü önem verilmesi parti görevlilerinden rica edilmiştir. Bildirinin bütün parti teşkilatlarına ve halkevlerine acilen gönderilmesi, teslim alınıp anlaşıldığının telgrafla bildirilmesi istenmiştir. Genel Sekreterliklere, Parti İl Yönetim Kurulu Başkanlıklarına iletildiği de ifade edilmiştir. 16 Kasım'da bildiriye, Halkevlerinde matem töreni yapılmasına dair üç madde ilave edilmiştir. Buna göre: 21 Kasım 1938'de saat 11.00'da ilk olarak halkevlerinde bir tören yapılacaktır. Tören, İstiklal Marşı ile açılarak Atatürk'ün hayatı hakkında yapılacak bir konuşmadan sonra Gençliğe Hitabe okunacak ve üç dakika saygı duruşu yapılarak törene son verilecektir. Aynı gün saat 14.00'da başlayacak törende halkevi bulunan yerlerde üyelerden biri ayrıca konuşma yapacaktır. 22 Kasım Salı gününden itibaren halkevleri normal

işlerine başlayacaktır. Fakat 10 Kasım'dan itibaren bir ay içinde halkevlerinde balo, ziyafet, çaylı dans gibi etkinlikler yapılmayacak. Parti ve halkevi üyeleri bu süre içinde "suvare" ve akşam yemeklerine katılmayacakları gibi kendileri de bu etkinlikleri organize etmeyecekler. Genelgenin alındığının ve bütün parti örgütleriyle halkevlerine tebliğ edildiğinin telgrafla bildirilmesi rica edilmiştir.

Kaynak: *BCA, 490.01/4.19.15; BCA, 490.01/1430.727.1; Üçüncü, a.g.m., s. 82-83.*